

Anotace

Cvičení tohoto typu je vhodné zařadit pro znázornění různých slovotvorných modelů. Žáci si díky nim lépe uvědomí, že lze od známých slov odvozovat nová slova pomocí přípon. Cvičení lze libovolně variovat, je možné hledat např. slova odvozená předponami (např. chod – vchod) nebo slova odvozená předponami i příponami (např. lov – úlovek). V tomto pracovním listu půjde o jména činitelská (např. cestovatel).

Postup práce

Učitel by se měl nejdříve ujistit, že žáci rozumí slovu, které bude sloužit jako model. V našem případě je to slovo „cestovatel“. Pokud ho žáci neznají, může si učitel připravit obrázky a krátké příběhy známých českých cestovatelů (např. Zikmund a Hanzelka), pomocí nichž význam žákům osvětlí. Učitel se žáků dále zeptá, jak toto slovo vzniklo. Žáci by měli přijít na to, že je odvozené od slovesa „cestovat“ příponou *-tel*. Pokud žáci neznají názvosloví, může je s ním učitel tímto způsobem seznámit. Následně se učitel žáků zeptá, zda znají další slova, která vznikla stejným způsobem. Učitel si předem může připravit obrázky nebo věty s vynechanými slovy, která žáci hledají (viz řešení), a žáci se mohou sami pokusit zjistit, o která slova se jedná. Pravděpodobně se jim nepodaří určit všechna slova, a to by mělo sloužit jako motivace pro práci s korpusem. Žáci se sami nebo s učitelem podívají do aplikace Morfio a zjistí, která další slova jsou odvozena stejným způsobem. Výsledky je vhodné projít předem a označit barevně nebo vybrat jen substantiva, která jsou frekventovaná a pro žáky užitečná (viz řešení). Tato slova pak může učitel promítnout a žáci si z nich vyberou určitý počet a vysvětlí jejich význam. Ostatní žáci hádají, o které slovo se jedná. Je vhodné, aby tato slova poté použili např. v krátkém příběhu.

Pokud žáky práce s korpusem zaujme, mohou následně ve skupinách nebo za domácí úkol vyhledávat slova vzniklá na základě jiného slovotvorného modelu (např. jména konatelská, obyvatelská atd.).

Chci být slavný cestovatel!

1) Znáte nějaké slavné cestovatele?

2) Jak slovo cestovatel vzniklo?

3) Které má části?

4) Znáte další slovesa se stejnou příponou?

4) Použijte aplikaci Morfio a najděte další slova se stejnou příponou. Vyberte si pět slov a vysvětlete jejich význam. Ostatní spolužáci musí hádat, která slova to jsou.

5) Potom napište krátký text, kde alespoň tři slova použijete.

Postup práce s korpusem:

V aplikaci ponechte v prvním poli pro společnou bázi .+. U prvního vzoru doplňte do pole pro odlišný formant *t* a zvolte morfolgickou specifikaci *slovesa*. U druhého vzoru doplňte formant *tel* a zvolte morfolgickou specifikaci *podstatná jména*. Vyberte, že se hledají a vyhodnocují lemmata. Velikost písmen můžete ignorovat. Nakonec klikněte na tlačítko Hledat. Pro zobrazení seznamu slov zvolte Výpis.

Morfio

The screenshot shows the Morfio application interface with the following settings:

- Group: **společný** (selected)
- Distinct: **odlišný** (selected)
- Morphological specification: **Morf. specifikace:**
 - Vzor 1: Formant **t**, Specifikace **slovesa**, V.*
 - Vzor 2: Formant **tel**, Specifikace **podstatná jména**, N.*
- Further example: **Další vzor**
- Corpus: **SYN2015**
- Frequency: **Frekvence vyšší než: 10**
- Search: **Hledají se: lemmata**
- Evaluation: **Vyhodnocují se: lemmata**
- Letter size: **ignorovat**
- Alternance: **Alternance** (expanded)
- Buttons: **Hledat**, **Nové zadání**, **Nápověda**
- Link: **Odkaz na toto zadání: http://morfio.korpus.cz/ygu1B4mK**

Řešení:

1) Dle znalostí skupiny a zájmu učitele.

2) Od slovesa cestovat.

3) Kořen *cestovat* a příponu *-tel*.

4) např. cvičitel, chovatel, krotitel, léčitel, luštitel, obdivovatel, objevitel, odesílatel, opatrovatel, osvoboditel, ošetřovatel, pečovatel, pěstitel, podnikatel, pronajímatel, provozovatel, učitel, ředitel, školitel, ubytovatel...

Jak je patrné z výsledků analýzy, je potřeba provést ještě interpretaci výsledků. Například slova přítel a jetel, která se objevují mezi výsledky, určitě nevznikla ze sloves přít a jet, ředitel není odvozen od slovesa ředit. Slova činitel a dělitel nejsou jména činitelská.